

Adrian Cătălin Dragnea

**PRIMUL RĂZBOI MONDIAL – MEMORIA UNUI
TIMP TRAUMATIZANT**

EDITURA
UNIVERSITĂȚII
TRANSILVANIA
DIN BRAȘOV

2023

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	6
INTRODUCERE.....	9
1. CAPITOLUL 1. RETORICA LITERATURII CONFESIVE ÎN CONTEXTUL MARELUI RĂZBOI.....	15
1.1. Literatura de frontieră – Repere teoretice	15
1.2. O fenomenologie a memoriei	16
1.2.1. Fenomenul istoric - experiență revelatoare decisivă prin literatura referențială.....	19
1.3. Instanțele comunicării în scriitura confesivă.....	21
1.4. Memorialistica în contextul istorico-literar românesc.....	25
1.4.1. Memoriile și jurnalul.....	26
1.5. Discursul diaristic - conceptualizare teoretică.....	28
1.6. Primul Război Mondial și literatura mărturiilor.....	31
1.6.1. Experiența frontului în jurnal.....	33
1.7. Războiul între memorie, istorie și ficțiune.....	37
1.7.1. Romanul... jurnal de război.....	38
1.8. Literatură, memorie și traumă.....	41
2. CAPITOLUL 2. TRAUMA – O ABORDARE TEORETICĂ A MEMORIEI VIOLENTE A PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL	50
2.1. Primul Război Mondial - Considerații istorice	50
2.1.1. Plasarea Primului Război Mondial în contextul istoriei	53
2.1.2. La Belle Epoque - Liniștea dinaintea furtunii	54
2.1.3. Cauzele care au condus la declanșarea Primul Război Mondial.....	56
2.1.4. Începutul războiului	57
2.1.5. România în război, în 1916.....	57
2.1.6. Consecințele Primului Război Mondial.....	59
2.1.7. Vina. Vinea. Vinea	61
2.1.8. Doliul.....	63
2.2. Violența instituționalizată.....	65
2.2.1. Violență, moarte, și traumă.....	65
2.2.2. Frică, furie și traumă.....	66
2.2.3. Influența traumei experiențelor extreme și efectele acesteia asupra identității, inconștientului și memoriei individului.....	68
2.3. Profilul traumei.....	69
2.3.1 Trauma de război.....	70
2.3.2. Rolul memoriei traumatizate în modelarea identităților individuale și	

culturale.....	73
2.3.3. Rememorarea traumei – între nevoia de eliberare și necesitatea mărturiei...	74
2.4. Ororile frontului și mărturiile traumei.....	76
2.4.1. Frontul sau contextul care generează traumaticul.....	76
2.4.2. Armele războiului – sau instrumentele traumei.....	81
2.5. Memoria traumatică - expresie a clivajului conștiinței creatoare individuale și a alienării socio-culturale.....	83
2.5.1. Teoria traumei și reprezentarea discursivă.....	86
2.5.2. Eu (victima) și celălalt (inamicul) – interpretarea semiotică a traumei.....	90
3. CAPITOLUL 3. EXPERIENȚA TRAUMATIZANTĂ A FRONTULUI ÎN JURNALELE ȘI MEMORIILE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL.....	94
3.1. Memorialistica de război.....	94
3.2. Recuperarea trecutului intruziv din amintirile de război ale combatanților români.....	98
3.2.1. Grigore Romalo, <i>Carnete de război. 1916-1917</i>	103
3.2.2. Gheorghe I. Brătianu, <i>File rupte din cartea războiului</i>	107
3.3. Intersecția dintre trauma individuală și trauma culturală. Români pe alte fronturi.....	114
3.3.1. Octavian Tăslăuanu, <i>Trei luni pe câmpul de război</i>	115
3.3.2. Nicolae S. Șucu, <i>Viața unui cioban român în Bulgaria</i>	120
3.3.3. Dumitru Nistor, <i>'Diuarul meu'. Jurnal de marină din Primul Război Mondial</i>	126
3.4. Mărturiile combatanților străini pe frontul românesc.....	130
3.4.1. Marcel Fontaine, Membru al Misiunii Militare Franceze, <i>Jurnal de război. Misiune în România Noiembrie 1916–aprilie 1918</i>	131
3.4.2. Contele de Saint-Aulaire, <i>Însemnarile unui diplomat de altădată, în România, 1916-1920</i>	133
3.4.3. Gerhard Velburg, <i>În spatele frontului. Marele Război așa cum l-am văzut eu. Decembrie 1916 – Iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată</i>	135
3.5. Prizonieratul – un fenomen concentraționar traumatizant.....	137
3.5.1. Lagărul, un topos al abrutizării și al exterminării.....	140
3.5.2. Alte mărturii ale experienței prizonieratului.....	144
3.5.2.1. Căpitanul Ioan Ciulei, <i>Jurnalul de front, Campania din 1916</i>	144
3.5.2.2. Hanibal Orațiu Dobjanski - prizonier la Sopronnikjek în <i>Memoriale de război</i>	144
3.5.2.3. Dumitru Nistor, <i>'Diuarul meu'. Jurnal de marină din Primul Război Mondial. Prin mările Chinei și ale Japoniei (Prizonieratul)</i>	145

3.5.2.4. Maior Gh. Caracaș, <i>Din zbuciumul captivității</i>	146
3.5.3. <i>Scrisori de pe front: „Mai multe feluri de a muri: mărturii ale prizonierilor”</i>	148
3.6. Intelectualii – Elita socială și amintirea Marelui Război.....	151
3.6.1. Vasile Th. Cancicov, Memoria Marelui Război în timpul ocupației germane.....	151
3.6.2. Raul Dona – Jurnalul unui pribeag.....	157
3.6.3. Grigore Procopiu, <i>Parlamentul în pribegie 1916-1918</i>	162
3.6.4. Costin Petrescu. <i>La Iași, în timpul războiului</i>	165
3.7. Rolul bisericii în timpul Marelui Război.....	167
3.7.1. Homo bellicus versus homo religiosus.....	168
3.7.2. Mărturiile preoților.....	170
3.7.3. Religia și rolul preotului pe frontul românesc.....	171
3.7.4. Episcopul Roman Ciorogaru.....	175
3.7.5. Raymond Netzhammer, Arhiepiscop în România.....	176
3.8. Trauma războiului la genul feminin.....	178
3.8.1. Suferința femeilor sau războiul din spatele frontului.....	181
3.8.2. Războiul și diferența de gen.....	183
3.8.3. Femeia în ipstaza de vindecător.....	187
3.8.4. Discursul diaristic feminin în timpul Marelui Război.....	189
3.8.4.1. Pia Alimăneștianu, <i>Însemnări din timpul ocupației germane</i> ...190	
3.8.4.2. Ethel Greening Pantazzi, <i>România în lumini și umbre</i>	192
3.8.5. Jurnalul de război feminin între topos al ororilor și instrument terapeutic.....	194
3.8.5.1. Arabella Yarka, între drama iubirii și trauma războiului.....	195
3.8.6. Marele Război între eros și thanatos.....	198
3.8.7. Maria a României sau măreția tragică a unei regine.....	200
3.8.7.1. Portretul Reginei.....	201
3.8.7.2. Activitatea de război a Reginei Maria.....	203
3.9. Mărturiile copiilor din timpul Primului Război Mondial.....	207
4. CAPITOLUL 4. FRONTUL – REȚEAUA UNUI UNIVERS FICȚIONAL DE EXCEPȚIE SAU DEVORATORUL DE ILUZII.....	212
4.1. Teoria rețelelor – Considerații teoretice.....	212
4.2. Războiul în literatură.....	215
4.3. Manifestările posttraumatice de război – coordonate ale rețelei ficționale.....	219
4.3.1. Prosopografia traumei de război.....	219
4.3.2. Teoria rețelei și studiul traumei – repere de analiză în cadrul literaturii de război.....	221
4.3.3. Paradigma actantului traumatizat.....	224
4.3.3.1. <i>Generația distrusă</i>	228
4.3.4. Mutilarea ca metonimie a inadapării posttraumă.....	229

4.3.5. Relația tragedie – traumă.....	229
4.3.6. Așteptarea și ironia – potențatoare de traumă.....	231
4.3.7. Evitarea traumei – un nod cu multiple legături.....	232
4.4. Poezia Primului Război Mondial.....	234
4.5. Cuantificarea izotopiilor tulburării de stres post-traumatic în spațiul ficțional....	240
4.5.1. Cronotopul traumei în sistem de rețea.....	242
4.5.2. Frontul, topos al morții.....	243
4.5.3. Turtucaia – mnemotopul unei experiențe copleșitoare.....	247
4.5.4. Spitalul – o altă mărturie a durerii.....	249
4.6. Limbajul operei literare - rețeaua semiotică a traumei.....	251
4.7. Pădurea spânzuraților - Multiculturalismul unui spațiu literar traumatizant.....	253
4.7.1. Rolul simbolurilor în coagularea identităților.....	259
4.7.2. Identitate românească vs. identitate austro-ungară.....	261
4.7.3. Lectura semiotică a traumei în romanul Pădurea spânzuraților.....	263
5. CAPITOLUL 5. TRAUMA MARELUI RĂZBOI ÎNTRE REFERENȚIALITATEA PIERDUTĂ ȘI MEMORIA RECUPERATĂ PRIN FILM.....	268
5.1. Considerații estetice, contemporane asupra filmului Marelui Război.....	268
5.2. Postmemoria.....	271
5.3. Filmografia reprezentativă a Marelui Război.....	273
5.4. Filmul de război românesc.....	276
5.5. Experiența traumatizantă a Primului Război Mondial în filmul contemporan...277	
5.5.1. <i>Sub dealul 60, (Beneath Hill 60, 2010)</i>	278
5.5.2. <i>Calul de război, (War Horse, 2011)</i>	279
5.5.3. <i>Destine de război, (Private peaceful, 2012)</i>	279
5.5.4. <i>La revedere, acolo, sus, (Au Revoir la-Haut, 2017)</i>	279
5.5.5. <i>Sfârșitul călătoriei, (Journey's End, 2018)</i>	280
5.5.6. <i>1917 – o nouă viziune asupra Marelui Război (2019)</i>	281
5.6. Reprezentarea filmică a traumei.....	284
5.7. Potențialul traumatic al filmelor <i>Regenerarea ('Regeneration', 1997)</i> și <i>Cântecul păsării ('Birdsong', 2012)</i>	288
5.7.1. <i>Regeneration</i>	289
5.7.2. <i>Birdsong</i>	291
6. În loc de concluzii.....	293
BIBLIOGRAFIE.....	294

Cuvânt înainte

Când Adrian Cătălin Dragnea și-a exprimat dorința de a elabora o lucrare cu această temă, am avut câtva timp temerea ca nu cumva să fie tentat de festivismul specific manifestărilor legate de sărbătorirea a 100 de ani de la Unirea cea Mare și evocarea anilor care au însângerat Europa în timpul Primului Război Mondial. Era în anul 2018. Puțin câte puțin, temerea s-a risipit, fiindcă am descoperit un spirit sagace, capabil să identifice dincolo de suprafața ternă a evenimentelor sensuri neașteptate, care au scăpat celor care s-au limitat la descriptivism și evocare. A făcut un doctorat strălucit, remarcabil prin multe calități, regăsite și în acest volum. Autorul a construit cu îndemânare un tip de discurs deschis permanent abordărilor teoretice dintre cele mai neașteptate.

Lucrare unică în felul ei, *Primul Război Mondial – memoria unui timp traumatizant*, poate constitui un reper pentru un alt tip de abordare a fenomenelor istorice, care provoacă diferite discipline științifice să conlucreze pentru construirea unei imagini complexe a unui timp.

Este evidentă preocuparea autorului de a realiza o documentare acrivioasă, sprijinită pe o amplă bibliografie, cvasiexhaustivă. Cercetarea atentă a surselor, menționate în numeroaselor pagini ale listei bibliografice se regăsește și în multele note de subsol, consistente, de bună calitate a comentariilor. Prelucrarea corespunzătoare a informațiilor se reflectă în permanenta grijă pentru detalii, în capacitatea de a disocia în marginea unor aspecte aduse în prim-plan, în așa fel încât demonstrația să nu fie sufocată de un prea mare interes pentru documentar. Astfel, discursul evoluează suplu, logic și expresiv, echilibrat.

Se remarcă încă din primul capitol al lucrării (*Retorica literaturii confesive în contextul Marelui Război*) modul în care Adrian Cătălin Dragnea integrează demersul teoretic discursului raportat la diferite aspecte concrete ale „literaturii de frontieră”, pe care o cercetează raportându-se la sărbătorirea a o sută de ani de la izbucnirea și desfășurarea Primului Război Mondial. Dacă în prima parte a capitolului au fost trasate câteva repere teoretice cu privire la trăsăturile literaturii de graniță, necesare legitimării și plasării teoriei traumei în cadrul unui tip de discurs științific, articulat, ulterior se va trece la explicarea și detalierea câtorva concepte operaționale specifice domeniului precum: memorialistică, fenomenologia memoriei, jurnal, traumă etc., având ca principal obiectiv facilitarea raportării omului contemporan la o epocă tragică. Cercetarea se deschide astfel spre o perspectivă pluridisciplinară. O are în vedere în diferite împrejurări determinate de momentele cercetării, dar și de dorința de a oferi un tablou complex al problematicii abordate. Alături de diferite forme ale literaturii memorialistice (memoriile, jurnalele de război, însemnări de diferite feluri ș. a.), romanul poate deveni și el jurnal de război, subiect căruia i se consacră un subcapitol special (*Romanul... jurnal de război*). Sunt analizate romane reprezentative: Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*; Henri Barbusse, *Focul*; Ernest Jünger, *În furtuni de oțel* ș. a., fapt care prilejuiește o analiză comparativă a romanelor, doctorandul remarcând modernitatea romanului camilpetrescian.

Cap. II este unul dintre cele mai importante din punctul de vedere al temei abordate (*Trauma – o abordare teoretică a memoriei violente a Primului Război Mondial*). Ideea centrală e că războiul instituționalizează violența și trauma. Capitolul aduce în atenție teoria traumei, apelându-se la concepte din sfera psihanalizei, psihologiei, criticii literare. Deși, în general, autorul nu face aprecieri directe despre efectele dezastruoase ale războiului, în exemplele pe care le dă pentru ilustrarea unor afirmații, se conturează chipul monstruos al unui conflict care a revelat demența inimaginabilă a unor comunități umane, care nu au ținut cont de nimic pentru a-și atinge scopul criminal. Iată câteva exemple ale ororilor: Camil Petrescu: „Atunci au văzut un obuz care i-a retezat capul lui Amariei [...] și, fugea, așa fără cap, după dumneavoastră, domnule sublocotenent.”

Erich Maria Remarque: „Pe când fugim, cad în tranșee încărcături întregi; pământul se scutură, duduie, fumegă și scâncește; ne poticnim de zdrențe alunecoase de carne, de trupuri moi. Eu mă prăbușesc într-o burtă despătată peste care este așezat un chipiu ofițeresc, curat, nou-nouț.”

Ernst Junger: „Un proiectil îi străpunsese creștetul căștii și trasase o brazdă în cutia craniană. Creierul se ridica și cobora în rană cu fiecare pulsație a sângelui, totuși a putut să se întoarcă singur înapoi.” (p. 83).

Cap. III (*Experiența traumatizantă a frontului în jurnalele și memoriile Primului Război Mondial*) aduce în atenție mărturiile ale unor participanți la Marele Război, ale căror pagini, uneori cutremurătoare, ilustrează trauma pe care au trăit-o și aventura existenței lor mereu între viață și moarte. E un capitol substanțial care examinează o mulțime de scrieri ale unor participanți din diferite categorii sociale: ofițeri, avocați, politicieni, medici, preoți, soldați, ofițeri, subofițeri ș. a. O mulțime de nume și de mărturii, ale unor autori mai puțin cunoscuți, creează impresia coplesitoare a unei mari suferințe, dar și biruința adusă de răbdarea, rezistența, voința de a supraviețui.

Cap. IV (*Frontul – rețeaua unui univers ficțional de excepție sau devoratorul de iluzii*) aduce în atenție teoria rețelelor promovată de Albert-László Barabási în cartea sa *Linked. Noua știință a rețelelor* (2002). Teoria lui pleacă de la studierea legăturilor dintre fenomene și obiecte importante sau dintre grupuri de obiecte, numite noduri, interconectate prin linii și muchii, care reprezintă legăturile dintre aceste noduri. Conexiunea celor două elemente de bază ale lucrării (trauma și teoria rețelelor) se face prin constatarea că trauma de război generează o suprarețea, „o aglomerare uriașă de noduri interconectate prin legături de tip cauză-efect și de interdependență, cum ar fi evenimente care amenință direct viața, integritatea corporală și mentală a indivizilor, sau la care aceștia au fost martori, precum și urmările unor astfel de situații, fenomene psihice, reacții asociate cu experiența traumei, de exemplu, depresia, tulburarea de stres post-traumatic cu toate manifestările ei clinice” (p. 211). Autorul lucrării identifică o comunitate a traumei în generația pierdută, adică generația supraviețuitorilor Marelui Război, cu o identitate complexă, care încearcă să regăsească ritmul normal al vieții. Aici acordă o atenție specială literaturii de război, context în care, din

perspectiva unei lecturi semiotice a traumei, face o analiză interesantă a romanului *Pădurea Spânzuraților*.

Foarte apropiat, ca substanță a cercetării, de Cap. 4 este Cap. 5 (*Trauma Marelui Război între referențialitatea pierdută și memoria recuperată prin film*). Filmul, apropiat prin multe elemente de literatură, a adus în atenția unui public foarte larg câteva probleme sociale și politice a ceea ce s-a numit „șocul obuzului”, adică acea alterare gravă a personalității combatantului întors de pe front, uneori fără vindecare. Capitolul analizează astfel o serie de filme despre Marele Război din ultima sută de ani pentru a evidenția efectele traumatizante asupra celor întorși de pe front, dar și asupra societății.

Cartea lui Adrian-Cătălin Dragnea face o foarte bună impresie prin câteva calități importante, cum ar fi: un stil critic echilibrat, matur, sprijinit pe o bogată informație, pe o cunoaștere amănunțită a problematicii avute în vedere și o interpretare adecvată a fenomenelor, pe o documentare adusă la zi. Autorul dovedește o remarcabilă experiență a scrisului și oferă pagini foarte consistente de sinteză și analiză. Pasiunea evidentă pentru tema aleasă, participarea afectivă uneori, hărnicia documentară, orientarea sigură într-o problemă altfel destul de dificilă, examinând un material vast, efortul de a fructifica în chip creator informația, de a găsi elemente de conexiune între diferite discipline, de a identifica notele care leagă subteran diferite aspecte ale celor două teorii (a traumei și, respectiv, a rețelelor), de a propune puncte de vedere pertinente și de a se face convingător conduc la un discurs critic remarcabil.

Prof. univ. dr. OVIDIU MOCEANU

Introducere

Războiul reprezintă un subiect vast având în vedere că a cunoscut o dimensiune totalizantă, pus în lumină prin atât de dezbătutele surse istorice, cât și prin surse biografice, literare, psihologice, psihanalitice etc. În contemporaneitate, sursele memorialistice și cele literare par a avea succes pe lângă noua generație care respinge ideea de război, care nu vrea să se mai vorbească despre ororile războiului. Se pune astfel o anatema asupra războiului. Însă prin surse literare războiul se umanizează. Prin izvoarele literare există un grad mai mare de deschidere către acest fenomen din partea tinerilor.

Pentru prima dată în istorie s-a creat o literatură în jurul unui eveniment istoric. Mărturiile scrise au fost niște reacții vitale ale societății, de a lăsa urme în această furtună, dar și de a încerca vindecarea unei răni profunde, de nereparat, cauzată de numărul mare de morți, dar și de răniți, de cei care au suferit din punct de vedere psihic, întorși labili, tulburați.

Studiul temei memorialisticii literare a Primului Război Mondial constituie un domeniu de cercetare actual prin lucrările memorialistice publicate de curând, pe această temă, mai ales în contextul marcării centenarului acestei conflagrații.

Luând în considerare aceste aspecte, am putea spune că studiul nostru se va concentra pe descrierea manierei în care a avut loc reprezentarea unuia dintre cele mai traumatizante evenimente ale secolului al XX-lea, Primul Război Mondial, în cultura contemporană, prin intermediul cercetării memoriei traumatizate în domeniile memorialisticii, literaturii de ficțiune, dar și în domeniul artei cinematografice.

Cartea își propune să expună modul în care Primul Război Mondial a rămas în memoria colectivă a societății, atât prin analiza unor documente cu caracter memorialistic, cât și prin experiențele transpuse artistic de către scriitorii care au trăit această traumă a frontului sau de către regizorii care au abordat tema traumei frontului în cinematografie.

Războiul nu înseamnă numai document științific, consemnare istorică. Literatura, prin formele ei atât de diverse de manifestare, de la jurnale, memorii, amintiri, autobiografii, scrisori până la romane și poezii, poate constitui o mărturie atât a salvării, cât și a distrugerii, o oglindă perfectă a ceea ce au trăit, au simțit și și-au amintit oamenii din acel timp. Într-un articol din „Observator cultural”, scris cu ocazia desfășurării unei importante conferințe internaționale, interdisciplinare, *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*, organizată de Muzeul Național al Literaturii Române în anul 2018, Raluca Dună afirma:

„Putem înțelege Marele Război? El a însemnat pentru românii de atunci împlinirea unui vis, dar și o uriașă traumă, a însemnat distrugere și disperare, frică și suferință, dar și dorința de a supraviețui, efortul unei schimbări profunde. Primul Război Mondial este o parte a identității noastre individuale și colective, europene și naționale.”

Raportarea la aceste evenimente cruciale în istoria omenirii comportă diferite viziuni, puncte de vedere originale în funcție de gradul de implicare, de tipurile de raporturi pe care

individul le-a avut cu acele timpuri, experiențele fiecăruia, serii întregi de cauze și efecte care au determinat evoluția omului, percepțiile sale fiind influențate într-o manieră particulară.

Această preocupare a noastră pentru subiectul mai sus amintit se leagă de moduri diferite de percepție a experienței războiului, (în cazul de față, consecințele celui de-Al Doilea Război Mondial în familia mea).

În copilărie am asistat de foarte multe ori la relatarea unor episoade din timpul războiului din unghiuri diferite. Bunicul din partea tatălui nu a participat efectiv la lupte, dar, în timpul războiului era adolescent și a conviețuit timp de câteva luni cu câțiva soldați germani cazați în locuința sa. Aproape toate amintirile sale sunt zugerăvite în tonuri pozitive, cu întâmplări amuzante. Pentru bunicul din partea mamei, combatant în cel de-Al Doilea Război Mondial, atât pe frontul de est, cât și pe frontul de vest, supraviețuitor al încercuirii de la Cotul Donului, războiul a lăsat urme atât de adânci, fizice, dar și psihice, încât, cu greu, puteam iniția o discuție pe această temă. Și dacă totuși copilul de atunci reușea să-l stârneasă pe bunic, atitudinea acestuia era una foarte rezervată, neutră, niciodată pasională, oarecum detașată, venită de la un om ce rămăsese cu sentimentul că așa trebuia să se întâmple. Ceea ce am reținut erau descrierile condițiilor foarte grele de luptă pe frontul rusesc, precaritatea echipamentului de luptă în comparație cu cel al soldaților germani, lipsă simțită personal. Din familie de ciobani, bunicul nu excela în istorisirile lui în judecăți de valoare, în raționamente și analize obiective cu privire la cauze, efecte, strategii. Sunt percepțiile unui om simplu, țaran păstor din Lunca Dunării, așa cum era majoritatea soldaților armatei române. Aș putea spune că am fost marcat de relatarea peripețiilor prin care a trecut atunci când a reușit să scape din încercuirea de la Cotul Donului sau de rana căpătată la gât atunci când a vrut să ajute un ofițer german rănit foarte grav, pe frontul de vest. Mizeria de neimaginat (purici, păduchi), lipsa minimei igiene, foametea, bolile, rănilor tratate superficial și incorect devin laitmotive ale relatărilor bunicului. De asemenea, întâmplările amuzante contrabalansau, de cele mai multe ori duritatea experiențelor relatate. Însă, în urma tuturor acestor lucruri, ceea ce a rămas a devenit atât de vizibil, atât de marcant pentru tot restul vieții acestui om, de la surzenia căpătată la artilerie (a fost servanț la tun), până la retragerea din societate, căutarea izolării având ca preocupare creșterea ovinelor și până la afișarea unei firi violente în anumite momente de stres. Așadar, punctele de vedere cu privire la memoria aceluiași eveniment sunt destul de diferite, comportă raționamente diferite și modalități de raportare unice.

Încercând să descopăr și să explic suferința din spatele experiențelor de război ale bunicului meu, sper că am reușit, analizând prin prisma teoriei traumei, să deschid noi orizonturi de înțelegere și cunoaștere în acest domeniu.

Redescoperirea unei lumi a traumei prin focalizarea asupra impactului vieții cotidiene a frontului asupra individului va reprezenta un alt obiectiv al demersului nostru, în această lucrare.

Primul Război Mondial a fost de o brutalitate și de o violență fără precedent, până atunci în istorie, având un număr copleșitor de victime. De cele mai multe ori, s-a abordat